

ZA EFIKASNIJU NASTAVU STRANIH JEZIKA NA NEFILOLOŠKIM FAKULTETIMA*

(Uloga nastavnika u procesu nastave)

U reformi obrazovanja i nastavni planovi i programi stranih jezika na nefilološkim fakultetima treba da budu izraz zahteva udruženog rada.

Polazeći od toga i rukovodeći se ciljevima nastave stranih jezika na nefilološkim fakultetima (da se ovlada, u okviru odabranog minimuma, svim vrstama govorne aktivnosti: slušanjem, čitanjem, govorenjem i pisanjem), nastavnik predlaže program izučavanja jezika koji je odraz najnovijih programa na nefilološkim fakultetima u Jugoslaviji i svetu. Program se nadovezuje na programe druge faze srednjeg usmjerenog obrazovanja i predstavlja njihovu nadgradnju, odgovara potrebama organizacije udruženog rada koja je najbliža fakultetu po profesionalnoj orijentaciji i studentima. Program dobija svoj krajnji oblik posle konsultacija sa stručnjacima na fakultetu, u organizacijama udruženog rada i sa studentima.

Kako je na nefilološkim fakultetima strani jezik prvenstveno sredstvo za učenje struke, i kako je vreme koje studenti mogu odvojiti za strani jezik ograničeno, udžbenici i druga pomoćna literatura, a takođe metode nastave treba da doprinesu intenziviranju procesa nastave.

Dobar udžbenik, priručnici (rečnici-minimumi iz uske struke, zbirke stručnih tekstova, koje priprema nastavnik jezika uz pomoć nastavnika stručnih predmeta) a takođe zbirke vežbi, teme za razgovor kao i ličnost samog nastavnika pojačavaju interesovanje studenata za učenje jezika, pomažu razvijanje jezičkih sposobnosti, doprinose usavršavanju veština i navika čitanja i prevoda stručne literature na stranom jeziku te razvijanju usmenog i pisanog govora u okviru komunikativnih situacija iz nastave i društvenog života.

Gramatički minimum za studente nefilologe odražava specifičnost buduće profesije studenata. Za postizanje cilja nastave stranog jezika na nefilološkim fakultetima veoma je važno svesno usvajanje jezičkih zakonitosti a posebno osobina sintakse naučnog stila. Leontjev smatra da »svesno vladanje jezičkom materijom treba utvrditi metodama nesvesne imitacije«.

Sadržaj nastave čine jezičke pojave: leksičke, gramatičke, sintaksičke, karakteristične za stil naučne literature. Delatnost nastavnika koji radi u srpskohrvatskoj jezičnoj sredini podrazumeva i konfrontacioni stilistički aspekt. Uzimanje u obzir sistema maternjeg jezika ima poseban značaj za usavršavanje nastavnog materijala i za intenziviranje nastavnog procesa uopšte. Govoreći o interferenciji, E. M. Vereščagin smatra da se, uz izvesno pojednostavljivanje, može reći da je osnovni zadatak nastavnika stranog jezika da doprinese savladivanju interferencije maternjeg jezika na jezik koji se uči. Greške koje nastaju zbog interferencije lakše se savladaju pri verbalnom objašnjenju, pri analitičkom usvajanju nastavnog materijala i pri

* Skraćena verzija ovog rada pod naslovom *Роль преподавателя в интенсификации процесса обучения русскому языку студентов нефилологов* saopštena je 15. VIII 1979. god. na IV međunarodnom kongresu nastavnika ruskog jezika i književnosti u Berlinu (DDR).

prevodu, jer prevod je najefikasnije sredstvo za upoznavanje semantičkih i strukturnih razlika jezika kako je rekao američki metodičar F. Marti. Sa ruskog jezika, po našem mišljenju, treba prevoditi stručne termine, homonime, tzv. sumnjive reči koje mogu dovesti do zabune, pasivne konstrukcije sa izraženim agensom ili participijske konstrukcije. Uloga nastavnika sastoji se posebno u tome da nauči studente da nalaze ključne reči, jer se bez nalaženja njihovih ekvivalenata ne može pravilno prevesti stručni tekst, kao i da ih nauči semantičkom naslućivanju koje je veoma važno, osobito na nefilološkim fakultetima gde je izvlačenje informacije iz stručnog teksta osnovni cilj učenja stranog jezika.

Kod čitanja stručnog teksta, studentima pomaže srodnost srpskohrvatskog i ruskog jezika, poznavanje određene oblasti nauke, kao i poznavanje internacionalnih reči, kojih ima mnogo u stručnoj terminologiji.

Tekstovi koji se obrađuju takođe doprinose intenziviranju nastave, ako su tako odabrani da odgovaraju cilju. Po našem mišljenju, na početku nastave treba birati tekstove iz udžbeničke literature ili adaptirati članke iz stručnih časopisa. Kasnije treba obrađivati originalne neadaptirane naučne tekstove iz struke. Ove tekstove treba povremeno zamenjivati ili dopunjavati kako bi se izbegla njihova neaktuelnost.

Na takav način se usaglašava sadržina i problematika tekstova sa programima drugih stručnih predmeta, ostvaruje se koordinacija i međupredmetna veza. Studenti su zainteresovaniji, jer im postaje jasno da je strani jezik u funkciji njihove struke.

U vannastavno vreme studenti čitaju tekstove iz svoje uže struke koje su sami odabrali, pripremaju se za razgovor na teme iz struke i na teme iz života.

Nastavnik treba da izazove kod studenata interesovanje i želju za učenjem jezika, jer bez motivacije nema pravog učenja. Uloga nastavnika u motivaciji studenata jedna je od najvažnijih u procesu nastave. Motivaciju podržavaju razumno formulisani ciljevi nastave, dobri udžbenici i druga pomoćna literatura. Tako cilj učenja postaje motiv učenja. Motivacija se pojačava ako student postane svestan koristi od znanja stranog, u ovom slučaju ruskog jezika.

Da bismo ustanovili nivoe i aspekte motivacije, anketirali smo studente koji redovno dolaze na fakultativnu nastavu ruskog jezika. Rezultati anketiranja pokazali su da su studenti motivisani za učenje ruskog jezika. Oni su svesni da bez znanja bar jednog od svetskih jezika ne mogu postati dobri stručnjaci. Iz analize ankete vidi se da neki studenti posećuju nastavu zato što vole ruski jezik i ne bi želeli da zaborave ono što su naučili u srednjoj školi, neki zato što se na časovima obrađuju tekstovi iz struka, a oni koji tek počinju da uče ruski jezik pohađaju redovno nastavu zato što su u školi učili neki drugi strani jezik, a želeli bi da se koriste stručnom literaturom i na ruskom jeziku. Studenti smatraju da bi poseta nastavi bila još bolja kad bi nastavnici struke, još od prve godine studija, preporučivali stručnu literaturu i na ruskom jeziku. Ipak je osnovni motiv dolaženja na časove raznovrsnost nastave koja im je korisna i interesantna.

Anketiranje studenata koji uče ruski jezik u okviru obavezne nastave pokazalo je da 50% anketiranih želi da se obrađuju i tekstovi iz ruske književnosti, 70% smatra da je potrebno da se redovno razgovara na razne

teme, 60% studenata misli da je korisno da se svake nedelje na časovima upoznaju sa naslovima i kratkim sadržajima novih knjiga iz kataloga »Novye knjigi SSSR« i da neke od tih knjiga, zahvaljujući tome, kasnije naručuju, 70% anketiranih želi da sluša rusku muziku. Što se tiče vannastavnog rada i individualizacije nastave, 70% studenata smatra da je za njih korisnije da čitaju one tekstove iz njihove uže struke koje oni sami biraju nego da čitaju i prevode određenu knjigu iz struke.

Kada se dobiju ovakvi rezultati, uloga nastavnika usmerava se ka motivisanju i onih studenata koji nisu motivisani za sve oblike rada. U tom slučaju nastavnik mnogo može pomoći kolektiv studenata koji je shvatio potrebu razvijanja svih vrsta aktivnosti.

Za pojačavanje i zadovoljenje interesovanja za ruski jezik, moguće je, naravno, koristiti i večeri poezije na ruskom jeziku, ruske pesme i drugo.

Da bismo motivisali studente za usmeno i delimično pisano izražavanje (pisanje teza, referata, saopštenja, sastava na razne teme), predlažemo anketiranje stručnjaka iz organizacija udruženog rada, od kojih ćemo saznati teme na koje se razgovara sa inostranim partnerima. Te teme treba da postanu sastavni deo programa ruskog jezika, a one se odnose pre svega na profesiju, na život u širem smislu i teme iz kulture naroda čiji se jezik uči. Po mišljenju ovih stručnjaka, u nastavi treba da bude zastupljen veći broj tema o Jugoslaviji, jer su oni češće u situaciji da odgovaraju na postavljena pitanja.

Navešćemo neke teme obuhvaćene programom ruskog jezika na Elektronskom fakultetu u Nišu: Jugoslavija i samoupravljanje, Život studenata u Jugoslaviji, O Nišu — gradu u kome studenti studiraju, Elektronski fakultet u Nišu i drugi elektrotehnički fakulteti Jugoslavije, Elektrotehnički fakulteti i instituti u SSSR-u, Elektronska industrija u Nišu, Elektrijska — tradicionalni susreti studenata svih elektrotehničkih fakulteta Jugoslavije, ETAN i drugi simpozijumi i kongresi iz oblasti elektrotehnike u Jugoslaviji i u SSSR-u, XX vek — vek elektronike, O dostignućima iz oblasti elektrotehnike Jugoslavije i SSSR-a, Nikola Tesla, Biblioteka Elektronskog fakulteta u Nišu i njeno korišćenje, O planovima studenata za budućnost (buduća profesija i drugo), Rad studenata u raznim društveno-političkim organizacijama na fakultetu, Rad stručnog kluba na fakultetu, O obavljenoj stručnoj ekskurziji studenata u inostranstvu.

Studenti su motivisani za obradu takvih tema. Ipak, na većini fakulteta takve ili slične teme nisu uključene u program izučavanja ruskog jezika. Po našem mišljenju, a i po mišljenju anketiranih studenata, potrebno je voditi konverzaciju na slične teme. Ako nastavnik dobro organizuje takav oblik rada, on će postati organski vezan za sve ostale oblike rada. Tekstovi s takvim sadržajem mogli bi biti dodatak uz udžbenik. To bi bio zbornik tema za razgovor za studente određenog profila, sa leksikom i gramatičkim vežbanjima. Aktuelan, interesantan materijal tih tema potpomaže lakše usvajanje leksičkog i gramatičkog materijala, aktualizuju se profesionalne i govorne veštine.

Nastavnik predlaže temu za obradu svim studentima. Rad na temi prihvata onaj student koga ona interesuje i koji želi da je obrađuje. U zavisnosti od teme, nastavnik na prethodnim časovima razrađuje leksičke jedinice, ili vodi studente u fabriku, laboratoriju, računski centar, gde ih upoznaje s novom stručnom leksikom i terminologijom, s radom uređaja, mašina i s organizacijom rada organizacije udruženog rada u kojoj će kasnije mnogi stu-

denti biti zaposleni. Nastavnik takođe koristi pomoć nastavnika struke, daje spisak izabrane literature na ruskom i srpskohrvatskom jeziku i zahteva od svih studenata da se pripreme za učešće u diskusiji.

Sam nastavnik ruskog jezika treba da zna materijal u meri koja je neophodna za pomoć studentima u korišćenju izabrane literature, za kontrolisanje i usmeravanje samostalnog rada studenata i diskusije na časovima.

Takav oblik samostalnog rada motiviše studente da se temeljitije pripreme za referisanje, jer je povećana i njihova odgovornost za uspeh časa, a studenti i inače sa velikim interesovanjem rade i na težim temama kada je u pitanju njihova struka.

Kao što se vidi, efikasnost nastave stranog jezika zavisi od povezanosti i zajedničkog rada nastavnika i studenata. Student u nastavi treba da postane subjekt, aktivan partner sa istim pravima u procesu nastave a, u vezi s tim, i nosilac odgovornosti za dobre ili slabe rezultate. Nastavnik takođe treba da dobije novu složenu funkciju — on postaje organizator i koordinator rada studenata. On je dijagnostičar problema koji se pojavljuju u procesu nastave, on daje savete, usmerava rad i postaje saradnik studenata u nastavnom procesu.

Od organizatorskih i drugi sposobnosti nastavnika zavisi dinamika časa. Uloga nastavnika je u tome da studenti shvate i prihvate zadatak i da se na časovima ostvari stvaralačka atmosfera. Na taj način on motiviše studente za redovno posećivanje nastave, a to je skoro jedino vreme kada studenti slušaju i govore na stranom jeziku. Radi intenziviranja procesa nastave stranog jezika, nastavnik treba da kombinuje prednosti konvencionalnog sistema i savremene pogleda na sistem nastave sa individualizacijom procesa nastave, sa korišćenjem tehničkih sredstava i programiranih udžbenika.

Na nekim nefilološkim fakultetima koristi se magnetofon i dijafilmovi sa temama iz struke. U Zagrebu, uz udžbenik ruskog jezika Danire Koračin za studente Elektrotehničkog fakulteta, postoje kasete koje studenti slušaju posle časova, kod kuće ili na fakultetu, a u Nišu se gradi novi Elektronski fakultet koji će imati savremenu jezičku laboratoriju.

Na mnogim nefilološkim fakultetima tehnička sredstva se retko upotrebljavaju, jer nema specijalizovanih laboratorija za učenje jezika, a upotreba tehničkih sredstava je neefikasna kada se radi u učionicama s velikim brojem studenata.

Da bi kompenzovao male mogućnosti korišćenja tehničkih sredstava i odsustvo dobrih programiranih udžbenika iz ruskog jezika, nastavnik povećava svoju aktivnost, razvija veštinu studenata da samostalno rade i stimuliše taj rad. On vrši individualizaciju nastave uzimajući u obzir stepen vladanja nastavnim materijalom iz ruskog jezika i usku struku studenata.

Nedovoljna znanja u početku izučavanja stranog jezika na fakultetu mogu negativno da utiču na motivaciju, pa zbog toga nastavnik na početku nastave utvrđuje nivo znanja studenata. One koji imaju slabije predznanje, on upućuje na fakultativnu nastavu, povezuje ih sa boljim studentima, poziva na konsultacije ili individualno radi s onima kojima jezik »ne ide«.

Da bi svaki student bio motivisan i aktivan učesnik nastavnog procesa, nastavnik priprema vežbe i zadatke različite težine, u zavisnosti od nivoa

znanja studenata, proverava zadato i pohvaljuje i najmanji uspeh. Takav način rada izaziva aktivnost svakog studenta, prema njegovim mogućnostima i interesovanju.

Upoznajući studente s minimumom znanja koje se traži na ispitu, nastavnik ih priprema tokom cele godine, organizuje konsultacije sa onima koji treba da polažu pismeni deo ispita. Kada je ispravio pismene radove, nastavnik opet poziva studente da ih pogledaju i tada objašnjava učinjene greške. Zatim studenti sami predlažu datume polaganja usmenog dela ispita.

Budući da na mnogim nefilološkim fakultetima studenti raznih smerova jednog fakulteta izučavaju strani jezik po zajedničkom programu, nastavnik uvodi u nastavni proces individualizaciju nastave radi formiranja interesovanja za čitanje stručne literature. To je samostalni rad studenata na tekstovima iz njihove uže struke — lektira.

U tom radu veliku pomoć studentima pružaju nastavnici stručnih predmeta, a nastavnik ruskog jezika sa njima održava stalni kontakt i utiče na njih da studentima koji uče ruski jezik obavezno preporučuju, za seminarski ili diplomski rad, literaturu na tom jeziku. Takvim izborom tekstova student se priprema za dva predmeta (to mu je jedno od pitanja na ispitu iz ruskog jezika), čime je njegova motivacija dvostruko izazvana. Taj materijal student priprema temeljitije, solidnije, s većim interesovanjem i s osećanjem veće svrishodnosti posla.

Jedan od oblika samostalnog rada studenata može da bude i prevod neke aktuelne knjige iz struke. Takvu knjigu preporučuje nastavnik stručnog predmeta, a prevod recenziraju i nastavnik stranog (ruskog) jezika i nastavnik struke. Uspesni prevodi ostaju biblioteci, a mogu biti i štampani.

Da ne bi došlo do smanjenja motivacije i stagnacije u znanju ruskog jezika kod boljih studenata, nastavnik ih motiviše na taj način što im preporučuje da čitaju raznovrsnu literaturu u originalu, da prevode teze referata ili same referate iz struke na ruski jezik, da sistematizuju ili daju pregled literature objavljene na ruskom jeziku iz određene oblasti struke i da to predaju zajedno sa seminarskim ili diplomskim radom nastavniku koji predaje određenu oblast. Takvi studenti mogu da pomognu studentima koji teže usvajaju minimum znanja iz ruskog jezika, mogu pripremiti stručni tekst ili temu za razgovor i ponekad održati čas, mogu da pomažu nastavniku jezika u sastavljanju kartoteke grešaka studenata, u sastavljanju rečnika-minimuma iz određenih oblasti nauke i drugo.

Na taj način nastavnik stranog (ruskog) jezika razvija stvaralački, istraživački rad studenata, upućuje ih i uključuje u lingvistička istraživanja terminologije i naučnog stila i razvija sposobnosti za prevođenje stručne literature.

Takvi studenti postaju stručnjaci koji kasnije mogu da utiču na intenziviranje nastave stranog (ruskog) jezika na nefilološkim fakultetima i na poboljšanje terminoloških rusko-srpskohrvatskih rečnika iz njihove struke.

Uloga je nastavnika ruskog jezika u tome da kod studenata razvije sposobnost za kasnije samostalno usavršavanje jezika, da ih pripremi i uputi da na ruskom jeziku prate nova dostignuća iz svoje struke, što je u skladu sa potrebama društva za permanentnim obrazovanjem svakog člana naše socijalističke zajednice. U tom cilju, nastavnik na časove donosi katalog »Novye knjige SSSR« i studenti na osnovu naslova i kratkih sadržaja određene knjige naručuju stručnu literaturu.

Takav rad nastavnika ruskog jezika razvija kod studenata potrebu za svesnim učenjem i pravim znanjem.

Radi bolje evidencije rada, stalne provere i kontrole znanja studenata, nastavnik u toku nastavnog procesa vodi dosje svakog studenta (rad sa koverutama). Za svakog studenta nastavnik otvara dosje—veliki koverat. U kovertu određenog studenta su njegove pismene vežbe, pismeni zadaci, testovi, referati na pojedine teme, sa opisnom ocenom izlaganja studenta na času, primedbe nastavnika na odnos studenta prema nastavi i na njegovu aktivnost na časovima. Tamo su i datumi koji govore o radu studenta na obaveznoj lektiri, jedna strana teksta iz te lektire koju je izabrao nastavnik i prevodi težih konstrukcija, što predstavlja jedno od pitanja na usmenom delu ispita. Tamo su kolokvijumi koji motivišu studente za učenje, jer služe kao dijagnoza studentskih problema pri učenju i pokazuju uspeh u usvajanju nastavnog materijala iz ruskog jezika.

Ako dokumentacija daje pozitivnu sliku o radu studenta u toku nastavnog procesa, student se oslobađa pismenog dela ispita, a na usmenom delu nema straha, ne može se govoriti o »sreći« ili »nesreći« na ispitu, jer je ocena izraz celokupne predstave o studentu.

U izuzetnim slučajevima, kada se student ističe aktivnošću i znanjem, moguće ga je osloboditi ispita. Radi intenziviranja i osavremenjivanja nastave ruskog jezika, nastavnik saraduje sa kolegama koji predaju druge strane jezike na istom fakultetu, i kontaktira sa nastavnicima ruskog i drugih stranih jezika na raznim nefilološkim fakultetima u Jugoslaviji i u svetu.

Iz svega što je rečeno može se zaključiti da je uloga nastavnika stranog jezika sveobuhvatna, veoma odgovorna i složena, jer on sam, bez asistenata i demonstratora, rukovodi celokupnim nastavnim procesom i odgovoran je za efikasnost nastave.

